

פורום קהלת (ע"ר)
עם ועולמו 8, ירושלים

ד"ר מיכאל שראל
ראש פורום קהלת לכלכלה
msarel@kohelet.org.il

עלויות כלכליות של שירות החובה בישראל

גלעד גייבל ומיכאל שראל

28 ביולי 2020

עיקרי הדברים

- חובת השירות הצבאי בישראל היא מקור לדיונים חברתיים וכלכליים בעשרות השנים האחרונות. במסמך זה אנו מתמקדים ברובד הטכני-כמותי של הדיון הכלכלי על אודות משך שירות החובה. מוצא הדיון במסקנות הוועדה לקיצור משך שירות החובה בצה"ל ("ועדת בן-בסט"; 2006).
- במסמך זה אנו דנים בשתי העלויות המרכזיות של משך שירות החובה:
  - העלות האלטרנטיבית למשק כתוצאה מכפיית שירות צבאי על המשרתים וביטול האפשרות לתעסוקה;
  - העלות ארוכת הטווח המשפיעה על כל שנות העבודה כתוצאה מדחיית מסלול רכישת ההון האנושי במספר שנים (ניסיון תעסוקתי והשכלה).
- אומדן כמותי עצמאי לעלות הראשונה איננו מופיע בנייר זה בשל אי-זמינות של נתונים (אלו ברובם חסויים). לפי הערכות כלליות במחקרים קודמים ניתן לשער שמדובר בעלות שולית בסדר גודל של לפחות 0.1 אחוז תוצר (1 מיליארד שקלים בשנת 2018) לשנת השירות האחרונה של גברים, ואולי הרבה יותר מכך.
- עבור אומדן כמותי לעלות השנייה, אנו מאמצים (עם כמה שינויים) את רוח חישובו של זעירא (2018), ומספקים אומדן עלות כוללת לשירות גברים ונשים – כ-3.7 אחוזי תוצר (כ-49 מיליארד שקלים בשנת 2018), ועלות לשנת השירות האחרונה של גברים – כ-1.0 אחוז תוצר (כ-13 מיליארד שקלים בשנת 2018). אם השירות הצבאי תורם תרומה חיובית משמעותית להון האנושי של המשרתים, העלות הזו עשויה להיות קטנה יותר. מהימנות האומדנים לעלות ארוכת הטווח איננה גבוהה, אולם הם מייצגים לכל הפחות סדר גודל אפשרי.

במדינת ישראל קיימת חובת שירות צבאי עבור צעירים וצעירות בגיל 18 הנעה בין שנתיים לשלוש שנים. במשך שנים רבות התנהל דיון בממשלה על משך חובת השירות. מצד אחד, שירות צבאי קצר מדי לא מאפשר להכשיר מערך לחימה ויכולת צבאית מספיקים לשם התמודדות עם הסכנות הביטחוניות שפוקדות את ישראל תדיר. מצד שני, שירות חובה משית עלויות מקרו-כלכליות על המשק, למשל עלויות הקשורות בהפסד תפוקה אלטרנטיבית או בהפסד הון אנושי. רוב העלויות הכלכליות של שירות החובה אינן נצפות או ניתנות לחישוב ישיר, ולפיכך נדרשת הערכה מקצועית שלהן.

ועדת בן-בסט

ועדת בן-בסט (2006) דנה באפשרות לקיצור שירות החובה.¹ המלצות הועדה הביאו בחשבון מספר שיקולים: ביטחון מדינת ישראל, שמירה על אתוס 'צבא העם', צמצום הנטל הכלכלי הגלום בשירות החובה, הגדלת היעילות בהקצאת התשומות המייצרות את הביטחון, שיפור רווחתם של צעירים והגדלת השוויון בין המינים. לענייננו, המסקנה המרכזית של הועדה הייתה כי יש לקצר בהדרגה את משך שירות החובה לגברים משלוש שנים לשנתיים, ובכך להשוותו למשך שירות החובה לנשים.² הבחירה במשך שירות של שנתיים התבססה, בין השאר, על ההערכה כי מערכת הביטחון תוכל לשמר את יכולותיה על בסיס כוח אדם מצומצם יותר באמצעות תהליכי התייעלות והקצאת משאבים מחדשת, ועל בסיס הערכה של העלות השולית של משך שירות החובה למשק.

מתודולוגיית ההערכה של העלות השולית של משך שירות החובה למשק, בה נעזרה ועדת בן-בסט, התייחסה

---

¹ ר' דו"ח הועדה לבחינת סוגיית קיצור שירות החובה בצה"ל, 2006. אנו מודים לאבי בן-בסט על הערות מאד מועילות לגרסה קודמת של נייר זה.

² הוועדה המליצה על קיצור השירות של בנים בשתי פעימות של ארבעה חודשים כל אחת, על פני תקופה של 5 שנים. בנוסף, המליצה הוועדה על מתן סמכות לצבא לקצר את שירותם של חלק מהחיילים בארבעה חודשים נוספים, ועל מנת לפצות את החיילים שלא ייהנו מהקיצור הנוסף הומלץ להעניק להם 'גמול התמדה' חודשי שיצטרף יחד עם שכרם השוטף (כולל תשלומים בעין) לשכר הממוצע במשק המתאים לגיל 21. הוועדה המליצה כי גם יישום גמול ההתמדה יעשה בהדרגה, בהתאם לשינויים שהיו צפויים להתרחש בכמות המשרתים.

לערך האלטרנטיבי של זמנם של חיילים בסוף תקופת שירותם בשירות חובה.

חישוב הערך האלטרנטיבי של זמנם של החיילים בעת השירות

ישנן שתי הנחות חשובות שנדרשות לשם החישוב: (1) המחיר הזול של כוח האדם בשירות חובה גורם לבזבוז המשאב האנושי בצבא ובעזרת התייעלות ארגונית וטכנולוגית ניתן לייצר רמת ביטחון דומה תוך שימוש בכוח אדם מצומצם יותר; (2) הערך האלטרנטיבי של שירות החייל הוא האפשרות שהיה מועסק אילולא חובת השירות. על-מנת לחשב את העלות השולית של שירות החובה יש תחילה להשוות בין התמורה שחייל בסוף תקופת שירותו היה מקבל אילו היה מועסק ולא היה שירות חובה לבין התמורה שהוא מקבל עבור שירותו במסגרת שירות החובה. בנוסף לכך, העלות השולית של שירות החובה תלויה ביחסי התחלופה של כוח האדם בשירות חובה עם רמת הביטחון שהצבא מסוגל לייצר, עם ההון הפיזי במשק ועם טכנולוגיית הייצור במשק. לשם פשטות, נניח שההון הפיזי וטכנולוגיית הייצור לא מושפעים משינויים שוליים באורך שירות החובה. לפיכך, אילו ניתן להבטיח כוח צבאי דומה עבור שירות חובה קצר יותר, אזי ההפרש בין השכר הפוטנציאלי אילולא שירות החובה לבין התמורה הקיימת עבור שירות החובה, כפול כמות החיילים לקראת סוף תקופת שירותם, שווה לעלות האלטרנטיבית השולית של משך שירות החובה. אם, כמובן, קיימת תחלופה בין משך השירות לבין ההון הפיזי והטכנולוגיה במשק, או שרמת הביטחון שהצבא מסוגל לייצר איננה זהה בעקבות צמצום בכוח האדם, אזי העלות האלטרנטיבית שווה רק לחלק מהסכום שחושב.

את התמורה שחייל בשירות חובה מקבל עבור שירותו יחסית קל לחשב אם הנתונים זמינים: זהו שכר החייל הממוצע בתוספת זקיפות להטבות הניתנות לו בממוצע (כגון, ריפוי, מענק שחרור, מזון, וכן הלאה). לעומת זאת, קשה להעריך את התמורה שחייל ממוצע היה מקבל כמועסק אם לא היה שירות חובה מכיוון שזהו מצב שלא התממש. לפיכך, החישוב של תמורה זו אצל ועדת בן-בסט התבסס על הנחות בקשר לקצב גידול השכר, על נתוני שכרם הממוצע של צעירים עד גיל 25 בישראל ועל שיעור הוצאות המעסיק הממוצעות על אותן קבוצות גיל. התמורה למועסק אילולא שירות החובה מוערכת כשכר הממוצע החזוי לחייל בגיל שירות החובה בתוספת הוצאות המעסיק עבורו (כגון הפרשות לקרן פנסיה, הפרשות לקרן השתלמות ותשלומי ביטוח לאומי). אי-זמינות של הנתונים מקשה במיוחד על מתן הערכה סבירה של עלות זו (גם דו"ח ועדת בן-בסט אינו נוקב במספרים מטעמי חיסיון). לפיכך, אין ברשותנו אפשרות לספק הערכה כמותית לעלות האלטרנטיבית של שירות החובה על-פי

תוואי השכר העתידי של המשרתים

בדו"ח ועדת בן-בסט מוזכרת עלות אפשרית נוספת של שירות החובה. שירות החובה עשוי להשפיע על תוואי השכר העתידי של המשרתים. בפרט, שנת שירות נוספת עלולה לגרוע שנת ניסיון בתעסוקה, או לעכב בשנה ויותר את תקופת רכישת ההשכלה וההכשרה המקצועית. חברי הוועדה הגיעו למסקנה שמאחר ש"רמת אי הוודאות באשר להנחות השונות גבוהה [...] אזי סביר שלא ניתן לדחות את ההשערה שאין הבדל מהותי בתוואי השכר והתפוקה של הפרטים עקב קיצור שירות בשנה אחת. לכן לצורך עבודת הוועדה עדיף להניח שאין הבדל משמעותי בין ההצבר הממוצע של ההון האנושי בצבא בשנת השירות הסדיר האחרונה לבין עבודה בשנה זו בשוק האזרחי".⁴

לעומת זאת, בספרו "כלכלת ישראל" (2018), פרופ' יוסף זעירא דווקא ייחס משקל רב להשפעה של שנת שירות נוספת על תוואי השכר העתידי של המשרתים.⁵ בפרט, לפי החישובים שערך זעירא, העלות למשק של ההשפעה הכוללת של שירות החובה על תוואי ההשתכרות של המשרתים הייתה גדולה בהרבה מהעלות האלטרנטיבית של שירות החובה עצמו (זו שתוארה לעיל) בשנת 2011. נעיר שהחישוב של זעירא הינו של עלות כוללת ולא שולית. על-מנת לספק הערכה לעלות השולית ארוכת הטווח של שנת השירות האחרונה, זעירא מחשב בעזרת סימולציה את העלות המתאימה לשירות שקצר בשנה ומחשב את ההפרש בין העלות של השירות כפי שהוא לבין העלות כשהשירות קצר בשנה. ועדת בן-בסט דנה בעיקר בקיצור השירות של גברים, ולפיכך חישוביו של זעירא לעלות של השנה האחרונה התרכזו רק בקיצור השירות של גברים (כלומר, בהנחה שנשים ממשיכות לשרת שנתיים).

למחלוקת זו, בדבר השפעת שירות חובה על תוואי ההשתכרות של המשרתים, קיים ביטוי אמפירי. במחקר כלכלי

---

³ בהתכתבות עם פרופ' יוסף זעירא, הוא טען שלפי החישוב העדכני ביותר שלו (עתיד להתפרסם במהדורה האנגלית של ספרו על כלכלת ישראל) עלות אלטרנטיבית זו עמדה על 0.4 אחוז תוצר. אם כן, לפי חישובו של זעירא, העלות האלטרנטיבית הממוצעת לשנת שירות של גברים/נשים עומדת על כ-0.1 אחוז תוצר. מהצורה בה מתוארת עלות זו בדו"ח של ועדת בן-בסט, ניתן להתרשם שהאומדן של הוועדה לעלות זו גבוה יותר. אנו מודים ליוסף זעירא על הערות מאד מועילות לגרסה קודמת של נייר זה.

⁴ שם. עמ' 36.

⁵ זעירא, י. (2018). כלכלת ישראל. הוצאת ידיעות ספרים.

חשוב שפורסם בתחום זה כותב אנגריסט (Angrist 1990) על ההשפעה של הגרלות לגיוס חובה בראשית שנות ה-70 בארצות הברית על שכרם של משרתים לבנים ושחורים.⁶ אנגריסט מצא ששכרם של הלבנים ששירתו במסגרת ההגרלות לשירות החובה היה נמוך משל לבנים שלא הוגרלו לשירות חובה בכ-15% למשך כ-10 שנים ממועד שחרורם, ושהפסד השכר הזה תאם להפסד של כשנתיים ניסיון בשוק העבודה. לעומת זאת, שכרם של שחורים ששירתו במסגרת ההגרלות לא נמצא שונה באופן מובהק סטטיסטית משכרם של שחורים שלא שירתו. כלומר, מחקרו של אנגריסט מצא שקיימת שונות בין אוכלוסיות ביחס להשפעה של שירות החובה על תוואי השכר העתידי ובפרט, שתיתכן השפעה שלילית מובהקת.

לפיכך, למרות יחס ועדת בן-בסט לנושא, ייתכן שבישראל קיימת השפעה ארוכת טווח לשירות החובה. זעירא מפרט מתודולוגיה להערכת עלות זו בספרו. על בסיס עקומת ההכנסות הממוצעות של מועסקים לפי גיל, החל מגיל הגיוס, נבנית עקומה נוספת, הדומה לראשונה אך מוסטת שמאלה כמספר שנות שירות החובה. ההנחה המרכזית בחישוב היא שהעקומה השנייה מייצגת במודל זה את פרופיל ההכנסות אילולא השירות הצבאי, שכן השכר ההתחלתי בה שווה לשכר לאחר שנות השירות. סכום הפרשים האנכיים שבין העקומות כפול כמות המשרתים (או בוגרי השירות) בכל גיל מייצג, אפוא, את אובדן התוצר כתוצאה משירות החובה בשנה מסוימת. על פי חישובו של זעירא, בשנת 2011 הפסד התוצר כתוצאה מההשפעה ארוכת הטווח של שירות החובה עמד על כ-53.4 מיליארד שקלים, שהם כ-5.7 אחוזי תוצר. מספרים אלו מייצגים את ההשפעה ארוכת-הטווח הכוללת של שירות החובה. לפי הערכותיו, השנה האחרונה של שירות החובה של גברים (ללא שינוי במשך השירות של נשים) גוררת עלות ארוכת טווח השקולה לכ-0.9 אחוז תוצר בשנה.⁷

לפיכך, ההערכות הקיימות לעלות של חובת השירות למשק מספקות מנעד של אפשרויות. הערך האלטרנטיבי של תקופת השירות עבור המשרתים משמש חסם תחתון לעלות זו (בהנחה שההשפעה ארוכת הטווח של שירות החובה איננה חיובית). על בסיס חישוב שערך זעירא מדובר על עלות ממוצעת של כ-0.1 אחוז תוצר לשנת שירות של גברים.⁸ ועדת בן-בסט ככל הנראה העריכה שעלות זו גבוהה יותר. מעבר לכך, קיימת אפשרות להשפעות ארוכות טווח של שירות החובה על תוואי ההשתכרות של המשרתים, כאשר, לפי ההערכות הקיימות, עלות שנת השירות

---

⁶ Angrist, J. D. (1990). "Lifetime Earnings and the Vietnam Era Draft Lottery: Evidence from Social Security Administrative Records." *The American Economic Review*, Vol. 80, No. 3.

⁷ למעשה, העלות של שנת השירות האחרונה של גברים שווה בקירוב לעלות הממוצעת עבור סך השנים שבהן נדחה מסלול התעסוקה של גברים כתוצאה משירות החובה.

⁸ ר' הערה 3.

האחרונה של גברים עשויה להסתכם ב-0.9 אחוז תוצר בשנת 2011. ועדת בן-בסט ככל הנראה העריכה שעלות זו נמוכה יותר. בהמשך נציג בפירוט את שיטתו של זעירא לחישוב ההשפעה ארוכת הטווח של שירות החובה, נדון בפרטיה ונציג אומדן מעודכן ומשופר.

חישוב ההשפעה ארוכת הטווח של שירות החובה בישראל

לשירות החובה תיתכן השפעה ארוכת טווח על הצבר ההון האנושי של פרטים במשק, הבאה לידי ביטוי בירידה בשכרם.⁹ לשם חישוב העלות הכרוכה בכך יש לדעת איזה שכר היו מקבלים פרטים במשק אילו לא היה שירות חובה. כמובן, מידע זה איננו קיים. לפיכך, על מנת לערוך חישוב עלות יש להעריך מה היה השכר של פרטים במשק אילו לא היה שירות חובה. זעירא (2018) פרסם חישוב מפורט לעלות זו, ולכן נתמקד בו לעת עתה, ובפרט במצב שהיה קיים בשנת 2011. נצמצם את החישוב שעשה לגברים בלבד (הטיעון עבור נשים ועבור שנים אחרות דומה). שירות החובה לגברים עמד בשנת 2011 על שלוש שנים. בוגרי צבא רבים נהגו לנסוע לטיול ארוך לאחר שירותם או בחרו להאריך מעט את שירותם, ולפיכך זעירא בוחר להניח שנוצר עיכוב של שנה נוספת עד כניסתם לשוק העבודה או ללימודים אקדמיים. ההנחה המרכזית של זעירא היא שההכנסה הממוצעת של גברים 2011 מהווה הערכה סבירה להכנסה הממוצעת של גברים צעירים מהם בארבע שנים אילולא שירות החובה.

תרשים 1 מציג את תוואי השכר של גברים יהודים בגילים 18-66 על-פי סקר ההכנסות לשנת 2011. העקומה הרציפה מציגה את תוואי השכר הנצפה בנתונים (מוחלק על-ידי קירוב ריבועי ומוגבל להיות מונוטוני-עולה), כאשר עבור פרטים בגילי השירות מניחים שכר של 3,000 שקלים בחודש.¹⁰ העקומה המקווקו, לעומת זאת, היא אותה עקומה המוסטת 4 שנים לאחור. טענתו של זעירא היא שההפרש האנכי בין העקומות, עבור כל גיל, מהווה הערכה סבירה להפסד ההון האנושי כתוצאה משנות שירות החובה בכל שכבת גיל. על-מנת לחשב את העלות הכוללת, מכפילים את סך המשרתים או בוגרי השירות שמועסקים בכל גיל (גברים ונשים) בהפרש האנכי המתאים לגילם (ומינם), תוך תיקון לשיעור הנושרים מהשירות הצבאי בכל שנה, וסוכמים את העלויות על פני

---

⁹ ישנם פרטים שיתכן שהשירות הצבאי דווקא תורם לשכר שלהם לאורך זמן, למשל, בוגרי יחידות מודיעין מיוחדות וכדו', אולם זוהי קבוצה קטנה. בנוסף, ייתכן שגם ללא השירות הצבאי פרטים אלו היו רוכשים מיומנויות דומות בפרק זמן דומה למשך השירות הצבאי. ר' דיון בזעירא (2018) עמ' 122-123.

¹⁰ השכר הממוצע לגילים 18-21 עומד על כ-2,200 שקלים בחודש, אולם הפרטים שמתגייסים הם בדרך כלל בעלי הון אנושי גבוה מאלו שלא מתגייסים, ולכן יש להניח ששכרם גבוה יותר. בעקבות זעירא (2018) נניח ששכרם עומד על 3,000 שקלים בחודש.

כל הגילים (והמינים).¹¹ התוצאה שמתקבלת הינה עלות שירות החובה הכוללת במונחי שכר. זעירא טוען שמאחר שהשכר הוא פונקציה של ההון האנושי של הפרטים במשק, ומאחר שההון האנושי במשק פרופורציוני לתוצר, היחס בין אומדן העלות במונחי שכר לסך תשלומי השכר במשק שווה לעלות שירות החובה באחוזי תוצר.¹²

על-פי חישובו של זעירא, העלות של ההשפעה של שירות החובה על הצבר ההון האנושי של פרטים במשק היא 5.7 אחוזי תוצר בשנה והעלות של השנה האחרונה של שירות החובה של גברים היא כ-0.9 אחוז תוצר בשנה. נציין, שבמקום אחר, זעירא ושות' (2015) העריכו על בסיס חישוב דומה שהעלות הכוללת של ההשפעה של

¹¹ זעירא מניח בנוסף כי שיעור המועסקים בכל שכבת גיל הינו בלתי-תלוי בשירות צבאי. לכן, על-מנת לחשב את סך המשרתים בכל גיל, יש להכפיל את שיעור המתגייסים היהודים המתאים לכל שנתון בכמות המועסקים באותו גיל ומין. בנוסף, ניתן תיקון לשיעור הנושאים במהלך שירותם הצבאי - 5% מהגברים לכל שנת שירות, ו-3% מהנשים בכל שנת שירות.

¹² הטיעון לפיו ההון האנושי פרופורציוני לתוצר מסתמך על כך שהאומדנים מתייחסים למצב של שווי-משקל בטווח הארוך. בנוסף, מבחינה תיאורטית, הנחה שנדרשת לטיעון היא שההון הפיזי אנדוגני, ומושפע משינויים בתפוקה השולית של העובדים במשק.

שירות החובה על הצבר ההון האנושי בשנת 2011 היתה 4.3 אחוזי תוצר בשנה.¹³ אנו ערכנו חישוב דומה לזה שמתאר זעירא (כולל שנה נוספת על משך שירות החובה) על-בסיס נתוני סקר הכנסות של הלמ"ס לשנת 2011 וקיבלנו שהעלות היא 5.0 אחוז תוצר בשנה, ושהעלות של שנת השירות האחרונה של גברים (ללא שינוי במשך השירות של נשים) היא 0.9 אחוז תוצר. בנוסף, ערכנו חישוב עדכני של העלות הזו עבור שנת 2018, על בסיס נתוני סקר הוצאות משק הבית של הלמ"ס לאותה שנה,¹⁴ וקיבלנו שהעלות היא 5.0 אחוז תוצר לשנה גם כן ושהעלות הממוצעת לשנת השירות האחרונה של גברים היא 1.3 אחוז תוצר, זאת עבור משך שירות קצר יותר בקרב הצעירים.¹⁵

חישובו של זעירא (2018) נסמך על מספר הנחות משמעותיות שאנו מסופקים בסבירותן. לשם החישוב מניח זעירא ששירות החובה גורר דחייה של מסלול הצבר ההון האנושי במשך השירות בתוספת שנה אחת. ההצדקה לתוספת זו היא שמתגייסים רבים משרתים זמן ממושך יותר מהנדרש בין בגלל קורסים קדם-צבאיים או קורסי קצונה. כמו כן, רבים מתגייסים באמצע השנה ולפיכך נאלצים להמתין מספר חודשים לאחר תום שירותם לשם התחלת לימודים גבוהים. ולמעלה מכל, כך טוען זעירא, העיכוב העיקרי בכניסה למסלול העבודה הוא הטיול הממושך בחו"ל של רבים מבוגרי השירות הצבאי בשנה שלאחר שחרורם. כלומר, לדעת זעירא, אילולא שירות החובה צעירים רבים לא היו יוצאים לטיול ממושך בחו"ל, ולהארכת השירות הצבאי במסגרת קורסים כאלו ואחרים אין תרומה להון האנושי של המשתתפים בהם. ואולם, לדעתנו, בהחלט ייתכן שהבחירה לצאת לטייל איננה תוצאה של שירות החובה אלא קשורה להעדפות של צעירים בישראל ובעולם. כמו כן, קורסים שמחייבים הארכה של משך השירות מקנים כלים מיוחדים והכשרות עודפות למשתתפים בהם, ולדעתנו סביר להניח שהם תורמים להון האנושי, אך לא ברור באיזו מידה. בחישוב נוסף על-פי המתודולוגיה של זעירא, בו לא התחשבנו בכך ששירות החובה גורר דחייה של שנה נוספת של מסלול התעסוקה, קיבלנו שגם בשנת 2011 וגם בשנת 2018 העלות של ההשפעה ארוכת הטווח של שירות החובה היתה 3.7 אחוזי תוצר ושהעלות של שנת השירות האחרונה של גברים

---

¹³ ["Economics and Politics in the Israeli Palestinian Conflict"](#) (2015). AIX Group, Editors: Arnon A. & Bamy S.

¹⁴ שכר הצעירים (עד גיל 22) עלה משנת 2011, אך נתוני הגילאים בסקר לא מאפשרים לקבוע מהו ממוצע ההכנסות של קבוצה זו. בשנת 2011 הנחנו ששכרם עומד על 3,000 שקלים בחודש. עבור שנת 2018 הנחנו ששכרם עומד על 3,500 שקלים בחודש.

¹⁵ בשנת 2018, משך השירות עבור גילאי 20 ומטה התקצר מ-36 חודשים ל-32 חודשים. לפיכך, בחישוב שערכנו לשנת 2018 השתמשנו בעלות השנתית הממוצעת. כאמור לעיל, חישובו של זעירא לעלות השולית שווה בקירוב לעלות הממוצעת.

בנוסף, זעירא מניח בחישובו ששיעור המועסקים בכל שכבת גיל בלתי תלוי בשאלה האם פרט שירת בצבא או לא. הנחה זו נדרשת לשם חישוב סך המשרתים עבור הפרטים למעלה מגיל השירות (21 ומעלה): זוהי מכפלת שיעור המתגייסים בשנתון, שיעור המועסקים בשנתון וסך הפרטים באותו שנתון (בנפרד לכל מין). ואולם, סביר ששיעור התעסוקה של יהודים בוגרי השירות הצבאי מתואם עם שירות צבאי. כך למשל, שיעור המשרתים החרדים נמוך ושיעורי התעסוקה של גברים חרדים נמוכים. על-פי נתוני הסקר החברתי של הלמ"ס לשנת 2019, שיעור התעסוקה של יהודים בוגרי שירות צבאי גבוה משיעור התעסוקה של פרטים שלא שירתו בצבא בכ-25% אצל גברים ובכ-15% אצל נשים. ברם, אפילו אם מצמצמים את הניתוח ליהודים לא-חרדים בלבד, שיעור התעסוקה של בוגרי שירות צבאי גבוה משיעור התעסוקה של פרטים שלא שירתו בצבא בכ-14% אצל גברים ובכ-19% אצל נשים. לא ניתן לחשב את שיעור התעסוקה של פרטים ששירתו לעומת פרטים שלא שירתו בכל גיל ובכל מין מפאת מגבלת גודל המדגם. בכל אופן, שיעורי התעסוקה הגבוהים בקרב בוגרי שירות צבאי עשויים להצביע על כך שהערכת העלות ארוכת-הטווח של שירות החובה לפי שיטתו של זעירא הינה הערכה בחסר. לחלופין, ייתכן שהשירות הצבאי בעצמו משפיע על אופי המשרתים ומגדיל את המוטיבציה שלהם לתעסוקה בשנים שלאחר השירות, ולפיכך הערכתו של זעירא לעלות הינה הערכה ביתר.

לסיכום, ההערכה שלנו לעלות ארוכת הטווח של שירות החובה בישראל (ללא העלות האלטרנטיבית של משך השירות עצמו) עשויה להגיע עד ל-3.7 אחוז תוצר, והעלות של שנת השירות האחרונה של גברים עשויה להגיע עד ל-1.0 אחוז תוצר. יחד עם זאת, אם השירות הצבאי תורם תרומה חיובית משמעותית להון האנושי של המשרתים, העלות הזו עשויה להיות קטנה יותר.

---

¹⁶ ר' הערה קודמת.